

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนไทยและ ความมั่นคงของสังคมไทยอย่างแนบแน่น ชุมชนชนบทในอดีตเมื่อต้องอพยพไปอยู่ที่ถิ่นใหม่ ชาวบ้านจะร่วมกันสร้างวัดขึ้นใหม่ เพราะ “วัดเป็นศูนย์กลางของชาวบ้าน เป็นที่รวมของศีลธรรม และวัฒนธรรม เป็นแหล่งความรู้ที่เป็นประโยชน์แก่การดำรงชีวิตของชาวบ้าน เป็นที่พึ่งทางใจและ ทางกายของคนทุกหมู่เหล่า” ดังนั้น วัดในชุมชนชนบทจึงเป็นศูนย์กลางและเป็นสถาบันที่ ก่อให้เกิดความร่วมมือเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยสะท้อนผ่านทางพิธีกรรมต่างๆ ของวัด ซึ่งทำให้เห็นถึงโครงสร้างของสังคมหมู่บ้านและความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน (นิธิ เอียวศรีวงศ์ , 2545 , 101-107)

ในการปกครองวัดจำเป็นต้องมีผู้แทน ทุกวัดจะปราศจากเจ้าอาวาสมิได้ ซึ่งในปัจจุบัน การบริหารจัดการการปกครองและการจัดโครงสร้างการบริหารคณะสงฆ์เป็นไปตาม พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์(ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 โดยมีการปกครองรูปแบบมหาเถรสมาคม ซึ่งแต่ก่อนนั้นวัดและคณะสงฆ์จะอยู่ภายใต้ การกำกับดูแลของกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ ต่อมา พ.ศ. 2545 ในวันที่ 3 ตุลาคม 2545 ได้มีการแบ่งส่วนราชการกรมการศาสนา ออกเป็น 2 หน่วยงาน คือ กรมการศาสนา สังกัดกระทรวงวัฒนธรรม และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ มีฐานะเทียบเท่ากับกรม เป็นหน่วยงานที่ขึ้นตรงต่อนายกรัฐมนตรี (ที่มา : www.dra.go.th)

ในมาตรา 36 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ บัญญัติว่า "วัดหนึ่งให้มีเจ้าอาวาสรูปหนึ่งและ ถ้าเป็นการสมควรจะให้มีรองเจ้าอาวาสหรือ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสด้วยก็ได้" จึงกล่าวได้ว่า เจ้าอาวาสคือ ผู้ปกครองบริหารกิจการทั้งหมดของวัด รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส เป็นผู้ช่วยการปกครองและ การบริหารโดยทั่วไป และสำหรับวิธีการแต่งตั้งเจ้าอาวาสนั้นให้เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล เจ้าสังฆค ร่วมกันพิจารณาคัดเลือก (ที่มา : www.onab.go.th)

จากบทบัญญัติดังกล่าวทำให้สะท้อนให้เห็นภาพการขึ้นสู่อำนาจของสงฆ์ที่ขึ้นอยู่กับการบริหาร ทางสังคมที่ประกอบด้วยความสัมพันธ์ระบบเครือญาติ ระบบอุปถัมภ์ กรณีศึกษาเช่น เมื่อเจ้าอาวาส คนเดิมจะหมดวาระลง ก็ได้มีการนิมนต์พระสงฆ์จากวัดอื่นที่มีได้มีภูมิภานาในท้องถิ่นนั้น

ซึ่งเป็นพวกพ้องของตนเอง มาดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส เป็นสาเหตุที่ส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่าง วัดกับชุมชนเริ่มลดถอยลง และในลักษณะนี้ก็อาจทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างวัดกับชุมชน หรือไม่ก็อาจจะเกิดความร่วมมือที่ดีต่อกันอันจะนำมาซึ่งการพัฒนา จากความสัมพันธ์ดังกล่าว แสดงถึงบทบาทหน้าที่ของวัดและชุมชนที่มีการอาศัยกันจะแยกเป็นอิสระจากกันได้ยาก จะต้องมีการพึ่งพาอาศัยกันในลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะกิจกรรมที่ทำภายในชุมชนหรือกิจกรรมที่เกิดขึ้นในวัด ถึงกระนั้นก็ตาม “วัดในหมู่บ้านนั้นก็ทำหน้าที่ในฐานะเป็นศูนย์กลางชุมชน คือเป็นที่ปรับทุกข์ของชาวบ้าน เป็นโรงพยาบาล เป็นโรงเรียน เป็นมูลนิธิของชุมชน เป็นที่พักคนเดินทาง เป็นศูนย์รวมข่าว เป็นสถานให้การสงเคราะห์ เป็นที่พักผ่อนและสถานสงเคราะห์คนจน เป็นที่พักคนชรา วัดเป็นเสมือนสิ่งเชื่อมโยงระหว่างหมู่บ้านกับประเทศชาติ ตลอดจนเป็นศูนย์รวมความจงรักภักดีที่มีต่อชุมชน (มิเชล มอร์แมน อ้างใน สุเทพ สุทรเกสัช, 2513, หน้า 51-99)

จากกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคโลกาภิวัตน์ ได้ส่งผลให้สังคมไทยหรือหน่วยย่อยของสังคมอย่างท้องถิ่นและชุมชน ภายใต้การควบคุมดูแลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา เข้าสู่ยุคเทคโนโลยีและวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ มุ่งเน้นคุณภาพของมนุษย์ตามค่านิยมทางวัตถุเป็นส่วนใหญ่ รับเอากระแสบริโภคนิยม ค่านิยมภาวะความทันสมัยจากการเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ จึงนำไปสู่สภาพปัญหาที่มีผลกระทบต่อลักษณะและกิจกรรมของวัดไทยในปัจจุบัน เช่น ในเรื่องของการก่อสร้าง การสร้างวัดใหม่ และการสร้างเสนาสนะภายในวัด ปัจจุบันจะเน้นความใหญ่โตมากกว่าประโยชน์ใช้สอย จึงเป็นการฟุ่มเฟือยและสร้างภาระให้แก่สังคม กลายเป็นความสัมพันธ์เชิงวัตถุ จึงมีการสร้างเสนาสนะตามแนวคิดด้านวัตถุนิยมเป็นไปในเชิงแข่งขัน และยึดมั่นว่าการบำรุงพระพุทธศาสนาคือการสร้างเสนาสนะที่ใหญ่โต เพื่อที่จะสามารถจรรโลงพระพุทธศาสนาให้สืบทอดต่อไปได้ และรวมไปถึงประเพณีวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น ชุมชน มีการเปลี่ยนแปลงไปภายใต้ระบบอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ที่สังคมท้องถิ่นและชุมชนจะต้องมีการวางแผนเพื่อรับมือกับสภาวะที่เกิดขึ้น

ภายใต้นโยบายการประชาสัมพันธ์ของกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ที่นำเสนอการท่องเที่ยวที่แปลกไปอีกรูปแบบหนึ่ง ที่ว่า “การท่องเที่ยวเชิงศาสนา” ซึ่งเป็นอีกหนึ่งทางเลือกให้กับนักท่องเที่ยวหรือผู้ที่สนใจที่ต้องการเสริมสร้างความเจริญทางจิตใจ และความเป็นมงคลให้กับชีวิต ได้เรียนรู้และมีความเข้าใจในประวัติของพุทธศาสนา หรือพุทธประวัติ เพลิดเพลินกับการเที่ยววัดในมุมมองใหม่ พร้อมกับสัมผัสกับความงดงามทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมในวัด ซึ่งแต่ละวัดมีความน่าสนใจที่แตกต่างกัน ทั้งประวัติความเป็นมา และลักษณะทางพุทธศิลป์ที่งดงามที่แตกต่างกันไปตามเชื้อชาติ วัฒนธรรม ประเพณี ของแต่ละพื้นที่ และนอกจากจะก่อให้เกิด

การสร้างงาน อันนำมาซึ่งรายได้สู่ท้องถิ่นทั่วทั้งประเทศแล้ว ยังเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยเผยแพร่ชื่อเสียงของประเทศไทยให้เป็นที่รู้จักไปทั่วโลก (ที่มา : www.tourism.go.th)

การท่องเที่ยวเชิงศาสนา ก็เป็นส่วนหนึ่งในประเทศที่ได้รับผลกระทบจากสภาวะโลกาภิวัตน์ เนื่องจากท้องถิ่นและชุมชน เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเชิญชวนนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศเข้ามาท่องเที่ยวในเมืองไทย ทำให้ท้องถิ่นและชุมชนไม่สามารถตั้งรับกับสภาวะการเปลี่ยนแปลงได้ทันแม้ว่าจะมีการวางแผนเพื่อรองรับ ไม่ว่าจะในด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านความเชื่อ วัฒนธรรม วิถีชีวิต รวมไปถึงการสูญเสียองค์ความรู้และภูมิปัญญา ส่งผลให้เกิดการเลียนแบบทางวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยวโดยคนท้องถิ่นจึงเป็นการใช้วัฒนธรรมที่ไม่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนท้องถิ่นเอง จึงทำให้เกิดความขัดแย้งกันของวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่ลอกเลียนจากนักท่องเที่ยว เป็นปัญหากับคนท้องถิ่นและสังคมของคนท้องถิ่น ดังเช่นร้านสะดวกซื้อ ห้องอาหารชั้นดี คอฟฟี่ช็อป ฯลฯ หากว่าการเลียนแบบวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยวทำให้จำเป็นต้องเดินเข้าไปใช้บริการราคาแพงของสถานที่เหล่านั้น รับรองได้ว่าปัญหาจะต้องเกิดขึ้นทั้งในระดับของชุมชนและในระดับภาครัฐติดตามมาอย่างหลีกเลี่ยงได้ยาก

ในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ถือได้ว่ามีแหล่งท่องเที่ยวที่จัดอยู่ในลักษณะที่เน้นการท่องเที่ยวเชิงศาสนาอยู่เป็นจำนวนมากไม่น้อย แต่เมื่อกล่าวถึงวัด สำหรับวัดที่ถือว่ามีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ จัดอยู่ในอันดับต้น ๆ อาทิ เช่น วัดพระธาตุดอยสุเทพ วัดพระธาตุนครจอมทอง วัดพระสิงห์ วัดพระธาตุนครภูมัย ฯลฯ ซึ่งวัดที่กล่าวมานั้นล้วนเป็นพระอารามหลวง จุดที่สำคัญคือเจดีย์ที่ก่อสร้างภายในวัด ที่ภายในเจดีย์มีการประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าไว้เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้เคารพกราบไหว้บูชา และนอกจากนี้ยังมีวัดอีกรูปแบบหนึ่งที่มีชื่อเสียงขึ้นมาในรูปแบบการก่อสร้าง แสดงความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวในด้านความปราณีต ความวิจิตรอลังการ วัดแห่งนี้ก็คือ “วัดร่องขุน” ซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่ตำบลป่าอ้อดอนชัย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย โดยจุดเด่นอยู่ที่พระอุโบสถหลังมีลักษณะสีขาวบริสุทธิ์ ประดับด้วยกระจกบนปูนปั้นเป็นลายไทยงดงามแปลกตา และภาพจิตรกรรมฝาผนังที่อยู่ภายในพระอุโบสถที่มีความงดงาม ซึ่งออกแบบและก่อสร้างโดยจินตนาการของศิลปินที่มีชื่อเสียงระดับประเทศ และที่สำคัญก็เป็นการสร้างงานพุทธศิลป์ เพื่อเป็นงานประจำรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 เพื่อให้คนทั้งโลกปรารถนาที่จะมาชื่นชมความงดงามของวัดแห่งนี้

จากระยะเวลา 13 ปีที่ผ่านมา ทำให้การคาดการณ์ลงทุน บริเวณรอบวัดร่องขุนก็คึกคัก ทั้งผู้ประกอบการด้านอาหาร ของที่ระลึก รวมไปถึงผู้ประกอบการนำเที่ยว ซึ่งการเจริญเติบโตจากชุมชนเกษตรกรรม ผู้การค้าบริการและอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวแบบก้าวกระโดด ส่งผล

กระทบต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบดั้งเดิม ประเพณีแบบดั้งเดิมของศรัทธาวัดร่องขุ่นที่เคยมีอย่างเช่น ปอยหลวง ตานข้าวใหม่ ทานสลากภัตต์ ทอดผ้าป่า ฯลฯ เริ่มเลือนหาย ศรัทธาวัดเริ่มหันไปศรัทธาวัดใกล้เคียงแทน และอีกอย่างหนึ่งที่สำคัญคือการย้ายถิ่นฐานเข้ามาประกอบธุรกิจของคนพื้นที่อื่น ทำให้บริเวณดังกล่าวเกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมเห็นได้อย่างชัดเจน วัฒนธรรมจากชุมชนหรือถิ่นที่อยู่อื่นเริ่มกลืนวัฒนธรรมความเป็นชาวร่องขุ่นแบบดั้งเดิม

จากสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดจากการบูรณะวัดร่องขุ่นตั้งแต่ พ.ศ.2540-2553 สิ่งที่สำคัญที่จะต้องส่งเสริมคือการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการและความร่วมมือระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น วัดและชุมชน ที่จะต้องเข้าไปมีบทบาทและส่วนร่วมในการบริหารจัดการอย่างไร และจะดำเนินการให้เป็นไปในทิศทางใด เพื่อให้เกิดความตระหนักในการปกป้อง อนุรักษ์ และหวงแหนทรัพยากรในฐานะที่เป็นเจ้าของ เพื่อให้เป็นส่วนหนึ่งของการจัดการด้านต่าง ๆ เพื่อพัฒนากระบวนการดำเนินการแก้ปัญหา และร่วมรับประโยชน์จากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เพื่อที่จะให้การพัฒนาก่อให้เกิดความยั่งยืนแก่วัดร่องขุ่นยังคงประทับใจและอยู่ในความรู้สึกของนักท่องเที่ยวที่มีใจเพียงแค่วัดแต่อย่างเดียว

จากประเด็นดังกล่าวข้างต้น นำมาซึ่งความสนใจแก่ผู้ศึกษาวิจัย โดยเฉพาะในประเด็นเรื่องบทบาทและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนท้องถิ่นเนื่องจากการบูรณะวัดร่องขุ่น พ.ศ. 2540 – 2553 ว่าตลอดระยะเวลา 13 ปีที่ผ่านมา การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของบ้านร่องขุ่นเป็นอย่างไร ผลกระทบจากการบูรณะวัดและการกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีต่อชุมชนมีผลเช่นไร และตลอดจนสรุป เสนอผลกระทบรวมทั้งข้อเสนอแนะในการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม ทั้งนี้เพื่อนำผลการศึกษาที่ได้เป็นแนวทางในการวางแผนพัฒนาเพื่อส่งเสริมและอนุรักษ์ให้พื้นที่นั้นมีการพัฒนาอย่างยั่งยืน เพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน เพื่อให้วัดร่องขุ่น เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่คงไว้ซึ่งเสน่ห์และเอกลักษณ์ของศิลปะ และมีการพัฒนาอย่างสมดุลและยั่งยืน

1.2 วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการกำเนิดและลักษณะการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการบูรณะวัดร่องขุ่น
2. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ผลกระทบจากการบูรณะ ที่มีต่อวัดและชุมชนโดยรอบ
3. เพื่อสรุปและเสนอผลกระทบตลอดจนข้อเสนอแนะที่เกิดจากการบูรณะวัดร่องขุ่น

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

1. ทราบถึงการกำเนิดและลักษณะการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการบูรณะวัดร่องขุน
2. ทราบถึงผลกระทบจากการบูรณะ ที่มีต่อวัดและชุมชน โดยรอบ
3. ได้ข้อสรุปตลอดจนข้อเสนอแนะที่เกิดจากการบูรณะวัดร่องขุน

1.4 นิยามศัพท์เฉพาะ

กลุ่มตัวอย่าง หมายถึง กลุ่มองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่มฝ่ายปกครอง กลุ่มนักธุรกิจเอกชน กลุ่มอื่น ๆ

ประชากร หมายถึง ประชาชนที่พักอาศัยและประกอบอาชีพในเขตบ้านร่องขุน ตำบลป่าอ้อดอนชัย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

กลุ่มองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หมายถึง นายกเทศมนตรี ฝ่ายบริหาร ฝ่ายสภา ข้าราชการ พนักงานเทศบาลตำบลป่าอ้อดอนชัย

กลุ่มฝ่ายปกครอง หมายถึง นายอำเภอ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน

กลุ่มนักธุรกิจเอกชน หมายถึง ผู้ประกอบกิจการ ร้านค้า และนักธุรกิจ

กลุ่มคณะกรรมการบริหารวัด หมายถึง กลุ่มคณะกรรมการบริหารวัด และพระสงฆ์

คุณเฉลิมชัย, อาจารย์เฉลิมชัย หมายถึง อาจารย์เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนบ้านร่องขุน